

Podvodna arheologija

Podvodna arheologija je dio arheološke znanosti koja se bavi proučavanjem materijalnih ostataka i tragova ljudskih kultura koji se nalaze ispod površine vode. Zanimanje za svijet ispod površine vode postojalo je još od davnina, a navodno se i sam Aleksandar Veliki spustio u ronilačkom zvonu u da bi se divio ljepotama podmorja. Prve ronilačke akcije pokretane su uglavnom zbog spašavanja ostataka robe i opreme iz brodoloma. Tijekom vremena je razvoj ronilačke opreme dozvolio i pristup širokim masama u podmorje. Velika prekretnica u tom razvoju zbila se 1940-ih kada su Emile Gagnan i Jacques-Yves Cousteau usavršili aparate za autonomno ronjenje s komprimiranim zrakom, koji je omogućio ronionicima brže i jednostavnije kretanje pod vodom.

Uvođenje aparata za autonomno ronjenje u široku upotrebu otvorilo je nove mogućnosti, koje su se uskoro počele koristiti i u podvodnoj arheologiji. U drugoj polovici 20. stoljeća se tako pokreće niz podvodnih arheoloških istraživanja, rekognosciranja i dokumentiranja podvodnih arheoloških nalazišta po cijelom svijetu. Paralelno se razvijaju i metode istraživanja i dokumentacije u podvodnoj arheologiji koje su se morale prilagoditi mediju u kojem su se istraživanja i radila. Rješavanjem svih tih izazova koji su se javljali u povodnoj arheologiji dalo je za rezultat i niz senzacionalnih otkrića. Možemo samo spomenuti najpoznatija nalazišta brodoloma, od onih najstarijih, poput Uluburuna u Turskoj, kasnobrončanodobnog brodoloma iz 14. stoljeća prije Krista, zatim čitavog niza grčkih i rimskih brodoloma, preko švedskog ratnog broda Vasa iz 17. stoljeća, pa sve do novijih brodoloma poput svima znanog Titanic-a. Fascinantni su i rezultati istraživanja potopljenih gradova, primjerice Aleksandrije u Egiptu ili Port Royala na Jamajci.

Prvi pisani podaci o podvodnim arheološkim nalazištima u Hrvatskoj potječu iz putopisa Alberta Fortisa iz druge polovica 18.st. koji spominje velike posude u Sućurju na otoku Hvaru. Sredinom 19.st. Mijat Sabljar bilježi niz podvodnih arheoloških nalazišta, a posebno je zanimljiv crtež sarkofaga ugrađenih u rivu poluotoka Vranjica. Upravo je na ovom nalazištu 1898.g. don Frane Bulić angažirao ronioce koji su pregledali podmorski dio Vranjica, što možemo nazvati prvim pokušajem istraživanja podvodnog nalazišta u Hrvatskoj.

Briga o zaštiti podvodne kulturne baštine u Hrvatskoj započela je 60-ih godina prošlog stoljeća kada se uvidjelo da su podvodna arheološka nalazišta uvelike ugrožena pljačkom i devastacijom, te da je neophodno donijeti pravne regulative koje bi zaštitile podvodnu kulturnu baštinu. Sukladno tadašnjim mogućnostima obvezu istraživanja i zaštite preuzeli su istraživački timovi koji su djelovali u Puli, Rijeci, Splitu, Šibeniku, Zadru i Zagrebu u sklopu svojih institucija – muzeja, konzervatorskih odjela, sveučilišta te ostalih znanstvenih institucija, a u novijoj

povijesti u sklopu Ministarstva kulture kao krovne institucije za zaštitu kulturne baštine. Paralelno sa razvojem metoda zaštite i istraživanja doneseni su i pravni akti koji su regulirali podvodne aktivnosti, a 2004.g. Republika Hrvatska je ratificirala i UNESCO-vu Konvenciju o zaštiti podvodne kulturne baštine.

Podvodna arheologija u Hrvatskoj ima čitav niz rezultata koji se odnose na istraživanja i zaštitu podvodnih arheoloških nalazišta. Do sada je evidentirano preko 400 nalazišta koja potječu iz svih povijesnih razdoblja, 80-ak ih je moguće posjetiti, dio uz stručno vodstvo. Posebna pozornost posvećena je najugroženijim nalazištima koja su zaštićena in situ. Stotinjak podvodnih arheoloških nalazišta upisano je u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, čime uživaju posebnu pravnu zaštitu i skrb. Njih osam je zaštićeno čeličnim mrežama koje dopuštaju posjetiteljima da ih vide, ali sprječavaju njihovu devastaciju. Teško je nabrojati sva do danas istražena nalazišta u nas, ali zasigurno treba podcrtati imena onih koji su uvelike pridonijeli boljem poznavanju naše povijesti, primjerice nalaz Apoksiomena, Zaton s antičkim brodovima Liburnama, rimski brodolom kod Ilovika, nalazište u ninskoj luci sa poznatim brodovima Condura Croatica, novovjekovni brodolom kod Gnalića, te niz drugih nalazišta na otocima Mljetu, Murteru, Visu, Hvaru, ali i neizostavne moderne brodolome poput Szent Istvana, Albaniena, Re D'Italia ili Barona Gautscha. Povijesno i arheološko bogatstvo Jadrana je neminovno i sadrži još mnoge skrivene tajne, a na nama je da ih otkrijemo, ali i da ih zbrinemo na dostojan način.

Mladen Pešić